

EL LLIBRET DE FALLA: INICI I CONSOLIDACIÓ.

Hem d'entendre aquesta manifestació cultural com l'únic document testimonial del monument i de l'objectiu d'aquest fins a l'aparició de la fotografia. Influenciat per l'estètica i el seu context de creació en l'entorn de les classes populars, el llibret de falla és la font patrimonial més important per documentar i estudiar els monuments fallers des de la seva evolució estètica fins a la crítica i la sàtira de la seva temàtica.

La literatura satírica popular està arrelada en aquestes publicacions, aquests versos són el reflex de les escenes representades en el monument, l'explicació d'aquestes i del seu tema central. Així trobem una representació de primera mà dels temes i les converses que més preocupaven o que més interessaven en l'àmbit popular.

El llibret és la conseqüència dels cartells explicatius que envolten el cadafal i que evolucionarà amb el temps, al llarg dels segles XIX i XX, donant com a resultat una tipologia estructurada a l'estil del qual podem denominar un anuari faller.

Els inicis, els primers llibrets daten de mitjançant el segle XIX, estaven dedicats a la relació i explicació de la falla, els llibrets es limitaven en la majoria dels casos a plasmar aquests versos satírics i, generalment, l'esbós del monument. La llengua protagonista és el valencià, eren les converses quotidianes de les classes populars que es podien donar en qualsevol reunió d'amics, aquest fet el converteix en un document únic en si mateix.

És molt conegut el llibret publicat per Bernat i Baldoví en 1855, molt sovint encara és considerat el primer publicat però el bibliotecari Josep Navarro cita uns altres anteriors, concretament de 1850. El filòleg Josep Lluís Marín ha estudiat les dues explicacions de falla més antigues conservades, un full imprès anomenat *Versos col·locats en la falla del carrer Sent Narsis, la vespra de Sent Chusèp en el añ 1850*, i el manuscrit *Historia de les víctimes de la falla de Sent Chusèp en lo carrer de les Abellanes en l'añ de 1850*.

És cert que aquestes explicacions son únicament uns fullets plegats i la publicació de Bernat Baldoví és ja un quadern, de menudes dimensions, amb la tipologia de llibret tradicional, la qual a finals del segle passat i sobretot en el començament d'aquest ha experimentat una revolució en quasi tots els seus àmbits.

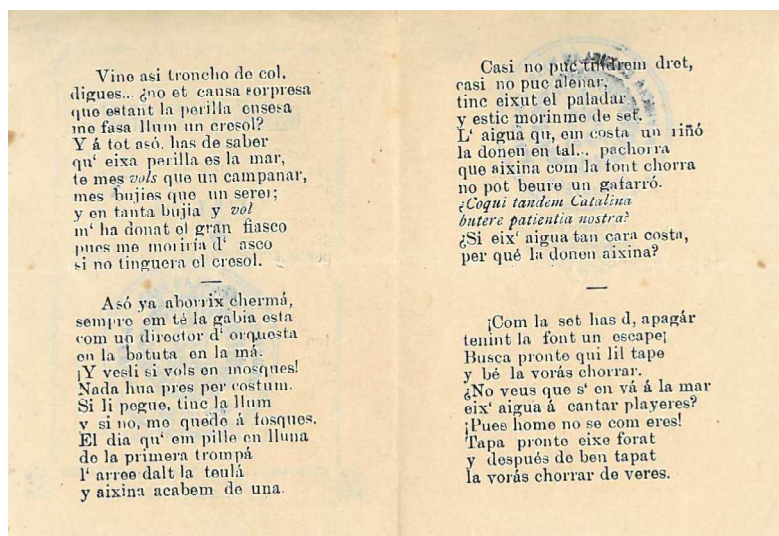
Un dels primers llibrets de falla publicat. Falla Plaça de l'Almudí 1855 de l'autor Josep Bernat i Baldoví.

L'evolució cap a l'anuari esmentat va derivar en una relació d'elements que completaven el llibret i li donaven un vessant institucional que caracteritzaven cada any: el cens de la comissió, càrrecs en l'executiva, fotos de les reines falleres i de les falleres majors, salutacions institucionals, textos literaris, poemes d'exaltació fallera, en resum, una sèrie de literatura que ha anat desenvolupant-se al llarg dels anys i que han convertit el llibret de falla en un element d'importància capital per a l'estudi del costumari popular amb gèneres genuïnament propis.

A Gandia, en primer lloc cal diferenciar les dues èpoques històriques en la consolidació de la festa. La primera falla de la qual tenim constància és de 1876 plantada a la Plaça Major, Les Províncies fa referència a un monument plantat el 3 de Març.

Podem parlar que la primera època de les falles gandianes comença ací i arriba fins a l'any 1928, es caracteritza per iniciatives veïnals, intermitència en la construcció dels monuments, no hi havia continuïtat, manca d'estructura organitzativa i relacions complicades amb les autoritats públiques. D'aquest interval temporal únicament es conserva el llibret anomenat *Relasió y explicasió de la falla que s'instal·la en lo carrer Machor, Gandia añ 1904.*

Aquest és el primer llibret del qual tenim notícia a la ciutat de Gandia i es pot trobar a l'arxiu provincial dels Escolapis de la ciutat de València. És de dimensions molt reduïdes 6,5 x 9,5 cm format per un full plegat pel mig on estan escrits els versets que expliquen la falla que criticava el mal servei de les empreses que oferien l'aigua potable i la llum elèctrica.

Primer llibret que es conserva de les falles de Gandia. Falla Carrer Machor. 1904.

El següent llibret que trobem en Gandia és el del 1928. Aquest any també comença la segona època de les falles en la ciutat, el moviment s'assenta a la capital de la Safor, apareix una organització conjunta i d'aquesta manera el moviment s'articula deixant de ser intermitent.

D'una altra banda les relacions amb els polítics locals milloren i la premsa es fa ressò dels monuments i esdeveniments de les comissions falleres que van formant-se de manera continuada.

El llibret de 1928 es titula *Nostra Falla*, atenent la descripció de J.J. Coll, és de 15 x 21 cm i a l'interior trobem una guia comercial (publicitat), un programa de festes amb els actes de la falla, una salutació en la qual la Comissió agraeix a les autoritats i als ciutadans el suport i la determinació perquè a Gandia es planten més falles. A continuació l'explicació de la falla feta per Rafael Bigné Fink, és destacable una enquesta amb la pregunta *Què és una falla?*, feta a diferents personatges de la vida social i cultural de la ciutat de Gandia. Aquests van coincidir en l'encert de recuperar la festa de les falles a la ciutat i el caràcter valencià de la tradició. El llibret entra en el format típic que triomfaria al llarg del segle XX, amb articles, agraïments i exaltacions que deixen constància de l'any en el qual es publica.

Portada del llibret *Nostra Falla*, de la Falla Passeig Germanies any 1928.

Col·lecció particular Ivan Morant.

L'època de la Segona República, 1931-1936, el llibret de falla no té gens d'importància com a publicació literària, es converteix en un tràmit que continuava amb l'objectiu de deixar per escrit els versos que acompanyaven al monument, de plasmar l'esbós i el programa d'actes. Com a novetat apareix la fotografia que deixava constància dels membres i la bellesa fallera de la comissió. L'historiador J.J. Coll fa referència als pocs llibrets que ens queden d'aquest moment històric.

Portades del llibret de la *Falla Plasa Mercat* (de la República) 1932 i de la *Falla Carrer Canalejas i adyasents* 1935. Col·lecció J.J. Coll.

És a partir de la Guerra Civil quan la consolidació de les comissions falleres és ja constant, en Gandia en 1943 torna l'organització de la festa i des d'aquest moment mai deixarà de celebrar-se a la ciutat. El ja esmentat llibret anuari serà la tipologia que acompanyarà a les comissions, aquest deixarà constància del cens, de les reines de falla, dels poemes d'exaltació i, a més de l'explicació i relació de la falla, començaran a obrir-se pas els articles de temàtica valenciana o folk, en paraules de l'estudiós Jesús Peris.

La separació del llibret que el lligava inexorablement al monument va accentuant-se amb el pas del temps, fent d'aquest un element d'importància individualitzada i que en alguns casos ha arribat a convertir-se en part central de la comissió, sense dubte les importants col·laboracions en alguns d'ells i sobretot els premis que han anat elevant la difusió de les publicacions han contribuït a aquest fenomen dins d'una festa que tolera els canvis d'una manera molt progressiva i limitada.